

očuvanja prirode. Dalje u ovom svesku možemo čitati izbor od četrnaest različitih dokumenata (konvencija, protokola i sporazuma) te izbor direktiva Europske unije koje obvezuju i Hrvatsku u očuvanju prirode, kako u smislu očuvanja života, tako i u smislu očuvanja zajedničkog životnog prostora ljudi na tlu Europe. U dodatku možemo čitati brojne priloge, poput propisa o rukovanju pojedinim vrstama, koji mogu biti od velike koristi u konkretnom radu na području zaštite prirode.

Upravo u ovoj točki možemo se zaustaviti i kazati da je ovaj priručnik, oblikovan tako da donosi najvažnije zakonske propise i popratne akte, izvorno namijenjen djelatnicima državnih tijela koja se bave zaštitom prirode, kako na nacionalnoj razini, tako i na regionalnoj, te onima koji su u poslu zaštite prirode involvirani administrativno i oni koji u njemu djeluju praktično. Za ponadati se je da će ovaj priručnik naći mjesto i u obrazovnim procesima različitih profila akademskog obrazovanja, primjerice šumarstva, agronomije, veterine, lovstva, itd. te da će time podići rang kvalitete izobrazbe potencijalnih eksperata u vitalnom području djelovanja koje je od velike važnosti za život građana ove zemlje. Zasigurno i akteri nevladinih organizacija u ovom priručniku mogu naći korisne informacije za djelovanje u okviru građanskih akcija na području zaštite prirode. Sve u svemu, čini se da smo dobili vrijedan alat koji u mnogome može podići kvalitetu aktivnosti vezanih uz probleme rješenja koji se tiču sviju nas.

Tomislav Krznar

Reinhard Marx:

KAPITAL: PLEDOAJE ZA ČOVJEKA

Naklada Zadro, Zagreb, 2009., 264 str.

Knjiga „*Kapital: Pledoaje za čovjeka*“, autora Reinharda Marxa, nadbiskupa Münchena i Freisinga, objavljena 2009. godine u izdanju Naklade Zadro obuhvaća 264 stranice, a sastoji se od predgovora hrvatskom izdanju, predgovora, uvoda, 8 poglavlja te zaključnih razmatranja.

Polazišta za razmišljanja u ovoj knjizi, što i sam naslov daje naslutiti, predstavljaju ideje Karla Marxa no da autor s njime dijeli samo prezime, a ne i svjetonazor, vidljivo je već iz predgovora u kojem ističe kako kriza kapitalizma s kojom se svijet suočava ne smije dovesti do ožvljavanja pogrešnih ideja marksizma. Smatrajući kako je u globaliziranom svijetu prijeko potrebno stvoriti poredak u gospodarstvu i društvu koji će biti usmjeren prema onom što pape nazivaju „svjetskim općim dobrom“, Reinhard Marx objašnjava kako katolički socijalni nauk koji se odavna zalaže za pravedan i istodobno ekonomski učinkovit poredak može dati održive smjernice i za budućnost.

Umjesto uvoda nadbiskup Reinhard Marx piše Karlu Marxu pitajući se da li je kapitalizam, kao što je tvorac komunizma smatrao, doista povijesna epizoda koja će propasti. Iako uviđa kako se nejednakosti u raspodjeli materijalnih dobara diljem svijeta povećavaju, a antiglobalizacijski pokreti sjedinjuju ljude posve različitog podrijetla u otporu protiv međunarodnog kapitalističkog režima, autor ostaje odlučni protivnik teorija Karla Marxa te se, objašnjavajući kako ne vidi način da ljudi diljem svijeta budu opskrbljeni potrebnim robama i uslugama van tržišnog gospodar-

stvenog sustava, priklanja tradiciji „radničkog biskupa“ Wilhelma Emmanuela von Kettelera koji nije htio ukinuti sustav tržišnog gospodarstva nego ga socijalno razvijati, zaštititi radnike i vlasništvo postaviti u službu općega dobra.

U prvom poglavlju pod naslovom „Sloboda na koju mislim... Marksizam, liberalizam i kršćanstvo“ Marx naglašava kako je središnja točka konstrukcije crkvenog socijalnog nauka tema čovjekove slobode. Pita se kako je moguće da u društvu za koje općenito mislimo da je slobodno kao nijedno prije njega doživljavamo raznovrsna ugrožavanja slobode – poduzetnici gube svoju gospodarsku slobodu, zaposlenici slobodu kreiranja uvjeta svojeg rada, a nezaposleni se ne osjećaju slobodnima jer više nisu gospodari svoje profesionalne sudbine. U pronalaženju rješenja za takvu situaciju, smatra autor, od velike pomoći može biti upravo kršćanska socijalna etika tj. solidarizam - svojevrsni „treći put“ između liberalnog individualizma i socijalističkog kolektivism. Kako sloboda bez duboko ukorijenjenih moralnih uvjerenja nikada nije opstala, o čemu je pisao i jedan od najznačajnijih liberalnih mislioca prošlog stoljeća Friederich August von Hayek, modernom je društvu, zaključuje Marx, potrebno zalaganje Crkve kako bi se izbavilo iz duhovno-religijske krize i umjesto neobuzdane pohlepe za profitom na najvažnije mjesto postavio čovjek i njegovo dostojanstvo.

U drugom poglavlju, čiji naslov „*Ekonomija za čovjeka – Tržišno gospodarstvo i etika*“ u svom prvom dijelu predstavlja njemački prijevod naslova knjige *Development as Freedom* nobelovca Amartya Sena, Reinhard Marx propituje etičku opravdanost tržišnog gospodarstva. Nakon opširnog

izlaganja učenja Adama Smitha, praoca teorije liberalne ekonomije, autor objašnjava kako je klasični liberalizam smatrao državu stalnom potencijalnom prijateljnom slobodi i uglavnom nije razmatrao to da se sloboda, pa i tržišna, može osigurati samo državnim autoritetom. Kako bi se postigla sloboda sklapanja ugovora i sloboda tržišta, smatra Marx, nije dovoljna „nevidljiva ruka“, već je nužna jaka državna ruka koja time neće ograničiti slobodu već joj, naprotiv, otvoriti nove prostore. Naime, dodaje autor, Crkva nikada nije porekla da je tržišno gospodarstvo najučinkovitiji sustav za raspodjelu roba i usluga ali je oduvijek upozoravala da je riječ o instrumentu koji se mora upotrijebiti za dobro svih ljudi, sredstvu koje se – riječima Alexandera Rüstowa, tvorca pojma „neoliberalizam“ – mora ponašati kao „služkinja čovječanstva“. Stoga, ako gospodarstvo nije samo sebi svrha nego je u službi čovjeka, država može i mora regulirati tržišni mehanizam u onim područjima u kojima on ne služi ljudima nego im šteti kako bi se ispunio stvarni cilj gospodarstva koji prema definiciji njemačkog kardinala Josepha Höffnera predstavlja trajno i osigurano stvaranje onih materijalnih pretpostavki koje pojedincu i društvenim strukturama omogućavaju razvitak dostojan čovjeka.

Pod naslovom „...*A ti si vani! Siromaštvo usred društvenog blagostanja*“ treće poglavlje bavi se rastućom pojavom socijalne ekskluzije koja sve više postaje nasljedna budući da obrazovni sustav ne zadovoljava socijalno ugrožene, tržište rada gotovo i ne nudi opcije za njih, a socijalna im država nije u mogućnosti isposlovati izgleda za sudjelovanje. Sve veći broj ljudi tako ne može sudjelovati u glavnim životnim tokovima društva pa se novo socijalno pita-

nje više ne odnosi klasnu borbu između onih koji su u društvu „gore“ i onih koji su „dolje“ već na razliku između onih koji su u odnosu na društvo „unutra“ i „vani“. Najupadljivija je pojava ekskluzije u većini europskih zemalja masovna nezaposlenost (o čijim razornim učincima svjedoči i studija *Nezaposlenici iz Marienthala* iz 1933. godine) koja posebno pogađa niskokvalificirane koji u bogatim zemljama uslijed ekonomske globalizacije mahom ostaju bez posla ili čine radnu sirotinju (*working poor*) što živi na rubu civilizacijskog minimuma. S ciljem očuvanja društvenog blagostanja i socijalnog mira nužne su stoga, sumira autor, društvena orijentacija na socijalnu pravednost i ukidanje socijalne marginalizacije u svim njezinim pojavnim oblicima i to ne samo iz moralnih nego i iz političko-ekonomskih razloga budući da nije nevjerovatno da će se oni koji su isključeni iz društva blagostanja jednoga dana okrenuti protiv njega.

Može li društvo biti pravedno ili nepravedno, može li se pravednost organizirati i može li se u pluralističkom društvu polaziti od zajedničke ideje o pravednosti Marx promišlja u četvrtom poglavlju pod naslovom „*O drevnim i modernim razbojničkim bandama – Zašto nam je potrebno načelo pravednosti*“. Odgovore pronalazi u Bibliji koja primjenu pravednosti smatra preduvjetom za ispravan život te u radu Luigija Taparellija, jednog od utemeljitelja crkvenog socijalnog nauka koji je shvativši da pravednost nije samo kategorija za moralno ocjenjivanje individualnog ponašanja nego i za kvalifikaciju društvenih prilika i struktura skovao pojam „socijalna pravednost“ kako bi njime opisao osnovno društvenopolitičko načelo po kojem se

moraju izjednačiti svi ljudi u ljudskim pravima, sukladno s jednakosti svih ljudi pred Bogom. Kao i u Taparellijevo doba, dodaje autor, i danas možemo shvatiti socijalnu pravednost kao nadređeno osnovno socijalnoetičko načelo koje se odnosi na one pretpostavke i opće uvjete koji se moraju ispuniti u društvu kako bi se svaka pojedinica i svaki pojedinac mogao razvijati u zajednici, a onu državu koja te uvjete ne zadovolji opravdano se može smatrati - riječima Aurelija Augustina - razbojničkom bandom.

U petom poglavlju s naslovom „*Novo promišljanje socijalnog pitanja – Za pravednu i održivu reformsku politiku*“ Marx izlaže glavne crte modela participativne pravednosti napominjući da taj model, iako nedovoljno konkretan da bi se iz njega mogle neposredno izvesti reformske mjere, ipak nudi etički i politički kriterij prema kojem se može usmjeriti konkretna politika. Sve veći broj tzv. „gubitnika modernizacije“ – dugoročnih nezaposlenika, niskokvalificiranih, bolesnih i nemoćnih, koje se u nedavnim raspravama u Njemačkoj pokušalo obuhvatiti pojmom „zanemareni prekarijat“, usmjerio je javnu pozornost na problem „novog siromaštva“ i to zbog toga što se, primjećuje Marx, siromaštvo ozbiljno približilo sredini društva. Postavljajući pitanje što može značiti socijalna pravednost u uvjetima globaliziranog gospodarstva, autor podsjeća na „radničkog biskupa“ Kettelera koji se uporno zalagao za uspostavljanje pravednije društvene i ekonomske strukture, postavši jednim od najistaknutijih pobornika opsežnog zakonodavstva o zaštiti radnika i državne socijalne politike. Slijedeći Kettelera napominje kako

je socijalna pravednost ponajprije poštivanje dostojanstva svakog pojedinog čovjeka u našem društvu što je naglasio i Amartya Sen rekavši kako se stupanj pravednosti društva određuje prema tome koliko njegovi pripadnici imaju prave mogućnosti voditi život koji sami određuju. Stoga je, zaključuje Marx, u kontekstu te osnovne misli potrebno iz temelja promijeniti način razmišljanja na području državne socijalne politike. Mjerilo više ne može biti samo pravednost raspodjele, već u prvom planu mora stajati participativna pravednost kako bi svaki čovjek mogao dobiti priliku da aktivno sudjeluje u društvenom životu. Kako bi se postigao taj cilj socijalna politika se umjesto dosadašnje usredotočenosti na preraspodjelu - koja građanina često stavlja pod skrbništvo i odvikava od vlastite odgovornosti - mora usmjeriti na sustavno otvaranje mogućnosti sudjelovanja na tržištu rada te na poticanje obiteljske i obrazovne pravednosti kao dva ključna pitanja za perspektivnost našega društva.

Prisjećajući se Rooseveltove politike *New Deal* koja je na vrhuncu gospodarske krize u u 30.-im godinama 20. stoljeća Amerikancima obećala pravedniju raspodjelu mogućnosti ostvarenja boljeg socijalnog života, u šestom poglavlju „*Nova podjela karata – Rad, obrazovanje, obitelj*“ Reinhard Marx poziva na slično političko osvješćenje i stvaranje novog društvenog ugovora kojim će se stvoriti stvarne socijalne participative šanse. Uvjeren da globalizaciju tržišta mora pratiti dobro osmišljena politika regulacije, zalaže se za izgradnju sustava koji bi omogućio gospodarsku učinkovitost i zaustavio osiromašenje u čemu od ve-

like pomoći može biti subvencionirano zapošljavanje. Ističući kako je sa sudbomosnom temom siromaštva vrlo tijesno povezana tema obrazovanja te svjestan toga kako se s roditelja na djecu ne prenosi siromaštvo već izgledi za stjecanje naobrazbe, autor objašnjava kako iz ideje participativne pravednosti proizlaze dva zahtjeva za obrazovne institucije, a to su pravedna raspodjela financijskog tereta obrazovnog sustava na sve članove društva i omogućavanje jednakosti u pristupu obrazovanju. Dakako, dodaje, budući da obrazovanje počinje u obitelji obrazovna se politika ne može odijeliti od obiteljske čiji bi pak prioriteti trebali biti osposobljavanje ljudi za obitelj i poboljšanje sustava skrbi pošto bez vitalnih obitelji nijedna država ne može očekivati svijetlu budućnost.

Da treba ponovno razmišljati o socijalnoj odgovornosti poduzeća kao i o tome da vlasništvo podrazumijeva socijalne obveze Marx ističe u sedmom poglavlju pod naslovom „*Moral za kapital – Socijalna odgovornost poduzeća*“. Napominje kako su socijalna obveza koja proizlazi iz vlasništva i socijalna odgovornost vlasnika i poduzetnika prema svojim zaposlenicima i cijeloj zajednici sastavni elementi socijalnoga tržišnoga gospodarstva, dok je na međunarodnoj političkoj zajednici zadaća da u ime ljudskog dostojanstva i pravednosti osigura pravilan odnos rada i kapitala. Pritom je od posebnog značaja i socijalna odgovornost politike, odnosno političara, koji kao i menadžeri poduzeća moraju biti visokomoralni i onemogućiti donošenje odluka koje ne bi bile u interesu općeg dobra već u interesu profita. Kako bi se društvo sačuvalo od revitaliziranja ideja klasne borbe, a eman-

cipacija radničke klase postigla kroz evoluciju do globalnog socijalnog ekonomskog poretka, potrebno je – zaključuje autor – suprotstaviti se sadašnjoj tendenciji apsolutizacije kapitala i pritom ne ispuštati iz vida načelo prednosti rada nad kapitalom jer se, kao što je papa Ivan Pavao II. naglasio u svojoj slavnoj enciklici *Laborem exercens*, rad ne može odvojiti od čovjeka koji ga obavlja i stoga predstavlja dio njegova dostojanstva.

Nakon osvrta na gruba kršenja ljudskih i radničkih prava u Kini, Reinhard Marx u posljednjem poglavlju pod naslovom „*Globalizacija pravednosti – Pledoaje za solidarni svjetski poredak*“ objašnjava kako ne postoje prvi, drugi i treći svijet koji nemaju međusobne veze, već samo jedan svijet čiji se problemi tiču svih nas. Bez dalekovidnog globalnog usuglašavanja interesa neće se stoga moći pronaći prihvatljivi odgovori za rješavanje novoga socijalnog pitanja i osiguranje trajnoga rasta. Govoreći o globalizaciji autor pojašnjava kako ona na određen način odgovara kršćanskoj zamisli o jednoj čovječanskoj obitelji, no naglašava kako kršćani konkretne globalizacijske tokove moraju ocjenjivati prema tome zadovoljavaju li oni dostojanstvo i elementarna prava svih ljudi, čime slijedi nauk Ivana Pavla II. koji je globalizaciji profita i bijede želio suprotstaviti globalizaciju solidarnosti. U svijetu u kojem globalna javna zla, kao što su etnički sukobi, ratovi, krize na međunarodnom financijskom tržištu, siromaštvo i uznemirujuće klimatske promjene, sve više prijete našim globalnim javnim dobrima tj. onim dobrima čije korištenje prelazi državne granice pa i generacije, takva općeljudska solidarnost i pravednost, naglašava

Marx, jednostavno nema alternative.

U svojim završnim razmišljanjima, koja nose naslov „*Za čovjekovo dobro – Za globalno socijalno tržišno gospodarstvo*“, Reinhard Marx izražava zabrinutost zbog opasnog pretvaranja tržišnog gospodarstva u primitivniji kapitalizam koji bi ljude mogao ponukati da utočište nađu u marksističkim utopijama te zaključuje kako se stoga uspostava globalnog socijalnog tržišnog gospodarstva koje jamči poštene uvjete trgovine, okvirnu regulaciju međunarodnog tržišta kapitala te štiti prava radnika postavlja kao središnja zadaća 21. stoljeća u čijem će ispunjenju sudjelovati i Crkva sa svojim propovijedanjem Evandjelja, svojim socijalnim naukom te globalnim karitativnim angažmanom.

Tihana Štojs

JAHRBUCH ÖKOLOGIE 2012 Hirzel Verlag, Stuttgart, 2011., 246 str.

Godišnjak ekologije za 2012. godinu objavljuje niz izuzetno zanimljivih i za raspravu poticajnih priloga. Naslov godišnjaka je «Zelena pregradnja. Novi savezi za okoliš», a ima četiri stručna dijela: I. *Zelena transformacija*, II. *Zeleni savezi*, III. *Perzistirajući konflikti* i IV. *Zeleni tragovi*. Peti dio posvećen je predvodnicima ekološke misli a u šestom si predstavljene neke institucije (primjerice, «Albert Schweitzer Stiftung für unsere Mitwelt»). Informirat ćemo čitatelje samo o nekim člancima. Prvi dio pod naslovom *Zelena transformacija* sadrži osam tekstova koji govore o potrebi i mogućnostima «zelene transformacije», a u tom kontekstu i o Fukushima